

Kauklių dvaro patriotai

Kaukliai – neišvaizdi, monotoniška, be ryškesnių kalvų, piliakalnių ir vandens telkinių vietovė, įsiterpusi į Šiaurės Vidurio lygumą. Juos supa Valmonių, Matkūnų, Šedeikonų kaimų laukai, pietuose – Lepšynės ir Jakūbonių miškai. Už trijų kilometrų į ŠR nuo Kauklių – Pušalotas; stambesnis „geografinis vienetas“. Kauklių žemėmis prateka keletas mažų, melioracijos suniokotų, upelių: Smulkužis, Tyrelis, Karklinė, Nepervestis. Tai dešinieji Žąsos intakai. Patį Žąsa priklauso Lėvens upės baseinui.

Kauklių pavadinimas gali sietis su mitinėmis turto (požemio, mirusiųjų) būtybėmis – kaukais, kurie mėgdavo lankytis arba nuolat gyvendavo sodyboje (kluone, svirne, kamaroje) ir skalsindavo naudą. Mokėdavo kaip maži vaikai cypti, verkšlenti arba kaip paukščiai klykti. Jei paukštis kaukas stipriai išrėkdavo, žmonės tikėjosi gero derliaus. Kaukale buvo vadinamas dar vandens paukštis, gyvenantis prie Kuršių marių. Kitas XVI a. dvaro dokumentuose minimas Kauklių pavadinimas – Ožogai. Galimas daiktas, jog tai suslavinti Ažagai. Tuomet jie būtų sietini su liet. ažegys, ežegys „pūgžlys“. Juolab kad už keleto kilometrų į pietus teka Ažagėlės upelė. O dar toliau – Skaistgirių apylinkėse – keroja Ažagų miškas, o prie jo glaudžiasi to paties pavadinimo kaimas.

Kauklių dvaras – vienas seniausių (jei ne pats seniausias) Pušaloto krašte. Jis jau stovėjo, kai dar nebuvo Joniškėlio miesto. Nes pastarasis atsirado tik 1736 m. birželio 30 d., kai karalius Augustas III suteikė Jokūbui Ignotui Karpiui privilegiją jį įkurti Janiškėse ir leisti kiekvieną savaitės antradienį turgų bei rengti tris metinius jomarkus – Šv. Trejybės, Šv. Baltramiejaus ir Trijų Karalių...

Istoriko Alvido Kumpauso aptikti dokumentai siekia 1569 m. liepos 5 d., kai Grigalius Ostikas (vienas iš trijų brolių) Kauklius, arba Ožogus, užstatė Augustui Kelpšai. Po Ostiko mirties dvaras perėjo į Mikalojaus Jasinskio rankas. 1597 m. vasario 7 d. žemė atiteko Martynui Giedraičiui, 1618 m. – Belazarams. 1621 m. sausio 17 d. Upytės pavieto pirmininko intromisija patvirtino, kad tarp Kristupo Belazaro įsigyto turto šalia kitų kaimų yra Kaukliai, arba Ožogai. 1686 m. balandžio 23 d. Konstantas Drobyšas Kauklių dvaro valdą su Meškalkaukio, Giniūnų ir Vinikių kaimų baudžiauninkais pardavė Jurgui Šilingui už 8000 Lenkijos zlotų.

Pardavimo akte išvardijami dvaro pastatai: gyvenamasis namas – priemenės dešinėje durys į didelę baltą menę, joje penki langai, stiklai sveiki. Už namo sodas, jo gale bravoras ir pirtis, virš jos salyklinė. Namu gale – viralinė. Prie viralinės klėtis. Du tvartai; šiaudiniai stogai. Kieme dar vienas namas su kamara ir kepykla; sūrinė. Netoli sūrinės dvi klėtys, trečia virš dviejų. Visos jos po vienu stogu iš malksnų. Klėčių dešinėje ratinė, prie jos nebaigta statyti arklidė. Dar viena klėtis su malksnų stogu. Už klėties kluonas, už jo žagarais pintomis sienomis daržinė, kita – iš rąstų, šešių perskyrimų. Visą dvarą juosia tvora.

Bėga šimtmečiai. Kauklių dvaras keičia vieną savininką po kito. Jis juos masina kaip varvantis medaus korys. Jo medus – jame sukaupti lobiai. Juk ne veltui jame statomi dviaukščiai

svirnai, kurie kasmet pritutinami visokio labo. Jis daug sėja, bet dar daugiau pjauna!.. Minėtame 1686 m. balandžio 23 d. pardavimo akte atsispindi sėjos mastai: *Pasėta rugių ir vasarųjų: rugių pasėta 40 pūrų Rygos matais, kviečių 3, žiemkenčių ir miežių palikta sėjai 100 pūrų, avižų – 60 pūrų, žirnių – 2 pūrai, grikių – 1 pūras, sėmenų – 1 pūras.* Įspūdingi skaičiai!..

XIX a. pirmoji pusė. Kauklių dvare neseniai atsirado nauji jo savininkai – Bukauskai, kuriuos netrukus palietė didingi ir kartu tragiški įvykiai...

Henrikas BUKAUSKAS (lenk. Henryk Bukowski), slap. Bukaitis – bajoras, dvarininkas, teisininkas, antikvaras, filantropas, mecenatas, muziejininkas, bibliofilas, politinis emigrantas – gimė 1839 m. sausio 6 d. Kauklių dv., Pušaloto vls., Panevėžio aps. Pradinį mokslą gavo tėvų namuose. Vėliau mokėsi Kėdainiuose ir Kaune. 1857 m. (kartu su Jonu Koncevičiumi) baigė Šiaulių berniukų gimnaziją.

1857–1861 m. mokėsi Maskvos universiteto Teisės fakultete; priklausė slaptam J. Koncevičiaus suorganizuotam lietuvių studentų būreliui. J. Koncevičius kurį laiką dirbo namų mokytoju pas Henriko tėvą Adomą Bukauską Kauklių dvare. Čia susipažino su tuo metu Pušalote (a. 1854–1862) kungavusiu Antanu Juškevičiumi-Juška. Šio paragintas, pradėjo rinkti tautosaką, domėjosi lietuvių kalba. Sukauptą medžiagą vėliau atidavė J. Juškai. Būrelio nariai projektavo leisti lietuvių knygas pradžios mokykloms, tuo tikslu paruošė mineralogijos ir geografijos vadovėlius. Planavo spausdinti lietuvišką laikraštį, išversti į lietuvių kalbą Adomo Mickevičiaus *Gražiną* ir *Konradą Valenrodą*. Kai kurie priklausiusieji šiai grupei studentai svajoto apie Telšių respubliką, o Henrikas Bukauskas pranašavo, kad už 50 metų Kaune bus lietuviška opera. [Ir toji svajonė išsipildė: 1906 m. lapkričio 6 d. Vilniuje pastatyta Miko Petrausko *Birutė*; 1920-ųjų gruodžio 31 d. Kaune – Dž. Verdi *Traviata*]. Dauguma Maskvos lietuvių studentų draugijos narių vėliau dalyvavo 1863 m. sukilime.

H. Geršinskio liudijimu, 1861 m. Henrikas grįžo į gimtuosius Kauklius, nes nepalankiai susiklostė šeimyninės aplinkybės: susirgo tėvas, ir Henriku, kaip vyriausiajam, teko jį vaduoti ūkio darbuose.

Prasidėjus 1863 m. įvykiams, jų epicentre atsidūrė ir Bukauskų šeima. Henrikas įstojo į Boleslovo Dluskio (slap. Jablonovskis) būrį ir buvo paskirtas jo adjutantu. Sukilėlių gretos sparčiai augo. Po gegužės 11–12 d. kautynių prie Stemplių B. Dluskio būrio, kartu su S. Groso ir B. Leonausko sukilėliais, narių skaičius padidėjo iki 250 kovotojų. Iki pat birželio vidurio B. Dluskis su savo pulku judėjo po Žemaitiją ir Panevėžio pavieta, skelbdamas sukilimo atsisaukimus, kviesdamas vyrus stoti į formuojamus būrius. Tuo metu prie sukilėlių prisijungė Antanas Jasinskis su 120 vyrų būriu. Birželio 21 d. rinktinė atvyko į Akmenės miškus ir apsistojo prie Draginių dvaro (6 km nuo Papilės). Birželio 21 d. į Papilę atvyko plk. Denisovas ir mjr. Trizna su Suomijos leibgvardijos pėstininkų pulko 4 kuopomis.